

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

معاشرت به معروف در روابط زوجین با تاکید بر فقه امامیه و حقوق ایران

استاد راهنما:

دکتر عنایت شریفی

استاد مشاور:

دکتر حمید رضا بصیری

استاد داور:

دکتر اشکان نعیمی

پژوهشگر:

محمد حسن روحانی مشهدی

بهار ۱۴۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

منشور اخلاق پژوهش

با یاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداوند است و همواره ناظر به اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری ما دانشجویان دانشکده های دانشگاه علامه طباطبائی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت جوئی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت،
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق،
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش،
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش،
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار،
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق،
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی،
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد،
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت جوئی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.

نام و نام خانوادگی: محمدحسن روحانی مشهدی

تاریخ و امضاء: ۱۴۰۰/۴/۷

تعهدنامه ی اصالت پایان نامه

اینجانب محمدحسن روحانی مشهدی دانش آموخته مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد در رشته فقه و مبانی حقوق که در تاریخ ۱۴۰۰/۳/۲۳ از پایان نامه خود تحت عنوان ماستر به معروف در روابط زوجین با تاکید بر فقه امامیه و حقوق ایران با کسب نمره ۱۸,۷۵ دفاع نموده ام، متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و درموردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از مقاله، کتاب، پایان نامه و غیره) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده از هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ازین دست موارد از این پایان نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و درصورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعائی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: محمدحسن روحانی مشهدی

تاریخ و امضاء: ۱۴۰۰/۴/۷

بسم تعالی

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده الهیات و معارف اسلامی

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال، جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای محمد حسن روحانی مشهدی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی به شماره دانشجویی ۹۷۱۳۹۳۲۲۰۲ با عنوان: "معاشرت به معروف در روابط زوجین با تأکید بر فقه امامیه و حقوق ایران" با حضور استادان راهنما، مشاور و داور در دانشکده الهیات و معارف اسلامی در تاریخ یکشنبه ۴۰۰/۳/۲۳ ساعت ۱۸ برگزار شد و نمره نهایی به شرح زیر مشروط به انجام اصلاحات اعلام می گردد:

نمره مقاله از ۱	(الف) پذیرش یا انتشار مقاله در نشریات عضو ISI, SCOPUS, علمی- پژوهشی و نشریات داخلی دانشگاه تا ۱ نمره
	(ب) پذیرش یا انتشار مقاله در سایر نشریات نمایه شده معتبر، حداکثر یک مقاله تا ۰/۵ نمره
	(ج) پذیرش یا انتشار مقاله در نشریات علمی-ترویجی، حداکثر یک مقاله تا ۰/۵ نمره
	(د) پذیرش یا انتشار مقاله در مجموعه مقالات همایش های علمی ملی و بین المللی ۰/۲۵ نمره و حداکثر تا دو مقاله ۰/۵ نمره
	مقاله (مقالات) ارائه شده از گروه الف □ ب □ ج □ د می باشد. مهر و امضاء معاونت پژوهشی دانشکده.....

توجه: دانشجوی می تواند فقط در سنوات مجاز تحصیلی (آبیمسال) و حداکثر در نیمسال پنجم و حداکثر تا روز دفاع از امتیاز مقاله استفاده نماید و پس از روز دفاع به هیچ وجه مقاله پذیرفته نخواهد شد.

نمره مقاله:	نمره نهایی	به عدد: ۱۸۱۷۵ به حروف: صد و هشتاد و یک
نمره پایان نامه از ۱۹:	۱۸۱۷۵	

عالی (20-19) □ بسیار خوب (۹۹/۱۸-۱۸) □ خوب (۹۹/۱۷-۱۶) □ قابل قبول (۹۹/۱۵-۱۴) □ غیر قابل قبول (کمتر از ۱۴)

اعضاء هیئت داوران:

سمت	نام و نام خانوادگی	امضاء
استاد راهنما	دکتر عنایت شریفی	
استاد مشاور	دکتر حمیدرضا بصیری	
استاد داور	دکتر اشکان نعیمی	
نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر	

تران- بزرگراه شهید چمران- پل میرت، خیابان علامه طباطبائی جنوبی تلفن: ۸۸۶۹۲۳۴۵-۹ روزنگار: ۸۸۶۹۰۰۲۰ کد پستی: ۱۹۹۷۹۶۷۵۵۶

چکیده

خداوند متعال معاشرت زن و شوهر با یکدیگر بر طبق معروف را واجب دانسته است. واژه معروف در قرآن ۱۸ مرتبه در روابط زن و شوهر به کار رفته است. این پایان نامه به روش توصیفی-تحلیلی در نظر دارد تا با واکاوی در واژه‌ی معروف و شناسایی مصادیق آن در فقه امامیه و حقوق ایران، ملاک در مصداق معروف شدن هر رفتاری را تعیین نماید.

بر طبق نظر مشهور فقهای امامیه، معروف رفتاری است که مردم و عرف جامعه آن را می‌شناسند، از این جهت که مایه سکون و آرامش است. بنابراین ملاک، مصادیق معروف محدود به موارد معین نمی‌باشد و با توجه به عرف مکان و زمانی، متفاوت و متغیر است.

در فقه امامیه و حقوق ایران گاهی مصادیق این اصل، مشترک میان زن و شوهر می‌باشد و به هردوی آنها اختصاص دارد که حسن معاشرت و عدم نشوز نمونه‌هایی از آن می‌باشد. گاهی مصادیق قاعده معروف به شوهر اختصاص دارد و باید از جانب او رعایت شود که تامین نفقه بر طبق معروف، عمل به معروف از شروع تا پایان طلاق، پرداخت مهریه به نحو معروف، عمل به معروف در رفتار با مادر نوزاد، وصیت کردن بر طبق معروف، رعایت حق قسم، عدم خشونت و رعایت احکام خواستگاری در دوران عده از جمله‌ی آن می‌باشد. گاهی مصادیق این اصل به زن اختصاص دارد که تمکین جنسی و ازدواج بعد از نگه داشتن عده از نمونه‌های آن می‌باشد.

با بررسی دقیق مصادیق معروف، این حقیقت دانسته می‌شود که همه آنها با یکدیگر در این امر مشترک هستند که آرامش همسر را تامین می‌نمایند بدین جهت است که در بعضی موارد رفتاری از مصادیق معروف نبوده است اما در روایت آمده است که اگر آرامش و رضایت همسر حفظ شود انجام آن اشکالی ندارد. همچنین بعضی رفتارها از مصادیق معروف بوده است اما از آنجا که موجب ناامنی و ناآرامی همسر می‌شود از آن نهی شده است.

قاعده معروف در فقه امامیه به پشتوانه آیات و روایات از استحکام و غلبه‌ی بالایی برخوردار می‌باشد که بدین جهت، همه احکام و قوانین خانواده را تبیین و تفسیر می‌نماید؛ به عبارت دیگر در صورتی ازدواج مجدد شوهر، کتک زدن زن توسط او، استفاده از حق طلاق و حضانت از سوی شوهر جایز می‌باشد که این رفتارها در یک عرف مکان و زمانی خاص بر خلاف معروف نباشد و مایه سلب آرامش از زن نباشد.

کلید واژگان: معاشرت به معروف، حکومت معاشرت به معروف، مصادیق معاشرت به معروف

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

- ۱-۱- کلیات ۲
- ۱-۱-۱- بیان مسأله ۲
- ۱-۱-۲- اهمیت مسأله ۳
- ۱-۱-۳- اهداف تحقیق ۳
- ۱-۱-۴- سوالات تحقیق ۴
- ۱-۱-۵- فرضیه های تحقیق ۴
- ۱-۱-۶- پیشینه تحقیق ۵
- ۱-۱-۷- روش تحقیق ۷
- ۱-۲- تبیین مفاهیم تحقیق ۷
- ۱-۲-۱- معاشرت ۷
- ۱-۲-۲- معروف ۸
- ۱-۲-۳- روابط زوجین ۱۰
- ۱-۲-۴- فقه امامیه ۱۱
- ۱-۲-۵- حقوق ایران ۱۱

فصل دوم: مصادیق مشترک معاشرت به معروف میان زوجین ۱۳

- ۱-۲- حسن معاشرت ۱۴
- ۱-۲-۱- مراقبت از آرامش یکدیگر ۱۶
- ۱-۲-۲- ابراز محبت ۱۸
- ۱-۲-۳- رعایت حقوق جنسی یکدیگر ۱۹
- ۱-۲-۴- خوش خلقی و گشاده رویی و خوش بیانی ۲۴
- ۱-۲-۵- حفظ احترام ۲۴
- ۱-۲-۶- زینت و آراستگی ۲۵
- ۱-۲-۷- مشارکت در امور داخلی خانه ۲۷
- ۱-۲-۸- گذشت و بخشش ۲۸

۲۹.....	۲-۱-۹- انصاف و عدالت.....
۳۰.....	۲-۱-۱۰- سکونت زیر یک سقف.....
۳۰.....	۲-۱-۱۱- معاضدت زوجین در تشیید مبانی خانواده و تربیت فرزند.....
۳۳.....	۲-۱-۱۲- بازگشت به زندگی مشترک.....
۳۴.....	۲-۱-۱۳- سازش و مدارا.....
۳۴.....	۲-۱-۱۴- هدیه دادن.....
۳۵.....	۲-۱-۱۵- مشورت با همسر.....
۳۵.....	۲-۲- عدم نشوز (سوء معاشرت).....
۳۷.....	۲-۲-۱- نشوز مرد.....
۴۰.....	۲-۲-۲- نشوز زن.....
۴۵.....	فصل سوم: مصادیق اختصاصی معاشرت به معروف مرد نسبت به زن
۴۶.....	۳-۱- پرداخت مهریه.....
۴۶.....	۳-۱-۱- استدلال به آیه ۱۹ نساء.....
۴۷.....	۳-۱-۲- استدلال به آیه ۲۵ نساء.....
۴۸.....	۳-۱-۳- استدلال به آیه ۲۲۹ بقره.....
۴۸.....	۳-۱-۴- استدلال به آیه ۲۰ نساء.....
۴۹.....	۳-۲- رعایت احکام خواستگاری در دوران عده.....
۵۱.....	۳-۳- عدم خشونت.....
۵۲.....	۳-۴- عمل بر طبق معروف در رفتار با مادر نوزاد.....
۵۲.....	۳-۴-۱- تامین رزق و پوشاک مادر شیرده بر طبق معروف.....
۵۵.....	۳-۴-۲- پرداخت حقوق مادر نوزاد بر طبق معروف.....
۵۸.....	۳-۵- عمل به معروف از شروع تا پایان طلاق.....
۵۹.....	۳-۵-۱- بازگشت از تصمیم طلاق به قصد رفتار بر طبق معروف.....
۶۱.....	۳-۵-۲- عمل بر طبق معروف به هنگام جدایی.....
۶۳.....	۳-۵-۳- پرداخت مهرالتمعه بر طبق معروف.....
۶۸.....	۳-۶- قَسَم.....
۶۹.....	۳-۷- وجوب تامین نفقه.....

۳-۷-۱- تعیین مصادیق نفقه و نقد و بررسی آن..... ۶۹

۳-۷-۲- بررسی ملاک در نوع و مقدار نفقه..... ۷۲

۳-۷-۳- تعیین ملاک عرف بر حسب شخص..... ۷۵

۳-۸- وصیت کردن به معروف..... ۷۷

فصل چهارم: مصادیق اختصاصی معاشرت معروف زن نسبت به مرد..... ۸۰

۴-۱- ازدواج بعد از نگه داشتن عده فوت..... ۸۱

۴-۲- تمکین..... ۸۲

۴-۲-۱- اطاعت از شوهر و عدم نافرمانی از او..... ۸۴

۴-۲-۲- آمادگی کامل برای رفع نیاز جنسی شوهر..... ۸۸

۴-۲-۳- عدم صدقه دادن بدون اجازه شوهر..... ۹۲

۴-۲-۴- روزه نگرفتن مگر با اجازه شوهر..... ۹۳

۴-۲-۵- عدم جواز خروج زن از منزل بدون اجازه شوهر..... ۹۴

فصل پنجم: حکومت اصل معاشرت به معروف بر همه احکام خانواده..... ۹۹

۵-۱- تعریف حکومت..... ۱۰۱

۵-۲- ویژگی های حکومت..... ۱۰۱

۵-۳- حکومت لزوم معاشرت به معروف..... ۱۰۲

۵-۳-۱- دلایل غلبه و سیطره داشتن اصل لزوم معاشرت به معروف..... ۱۰۲

۵-۴- تقدم لزوم معاشرت به معروف بر آیه جواز تعدد زوجات..... ۱۰۴

۵-۴-۱- لزوم لازم الاجرا بودن اصل معاشرت به معروف..... ۱۰۵

۵-۴-۲- تعدد زوجات در قانون کنونی ایران..... ۱۰۶

۵-۵- تقدم لزوم معاشرت به معروف بر آیه جواز ازدواج موقت..... ۱۰۸

۵-۶- تقدم لزوم معاشرت به معروف بر آیه کتک زدن زنان..... ۱۰۹

۵-۷- تقدم لزوم معاشرت به معروف بر آیات لزوم ریاست شوهر به طور مطلق..... ۱۱۰

۵-۸- تقدم لزوم معاشرت به معروف بر حضانت..... ۱۱۱

۵-۹- تقدم لزوم معاشرت به معروف بر سوء استفاده از حق طلاق..... ۱۱۳

نتیجه گیری..... ۱۱۸

فهرست منابع و مآخذ..... ۱۲۳

الف) کتاب ها ۱۲۳

ب) مقالات ۱۳۷

مقدمه

بعد از مطالعه‌ی کتاب خاطرات مستر همفر جاسوس بریتانیا در خاورمیانه تصمیم به نوشتن پایان نامه با عنوان معاشرت به معروف در روابط زوجین را گرفتیم .

او در خاطراتش می نویسد: «در این سفر افق‌های تازه‌ای در مورد اوضاع مسلمانان به روی من گشوده شد. به نقطه ضعف‌هایشان پی‌بردم و دانستم که نقطه‌های قوت آنها کدام است و چگونه باید آن نقطه قوت‌ها را ویران کنیم و به نقطه ضعف تبدیل نماییم. یکی از نقطه ضعف‌های آنان عبارتند از کوچک شمردن زنان و پامال کردن حقوق آنها. در این کتاب پس از بیان هر نقطه‌یضعفی یادآوری می‌شود که مقررات اسلام عکس آن است و باید مسلمانان را در نادانی نگاه داشت تا به حقیقت دینشان باز نگردند.» در کتاب آمده است که اسلام با عبارت «وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ»، بدین معنا که و برای زنان، همانند وظایفی که بر دوش آنهاست، حقوق شایسته‌ای قرار داده شده است، آنان را به حفظ حقوق زنان می‌خواند درحالی‌که واقعیت در جامعه اسلامی عکس آن است. امروز هم افرادی با شعار طرفداری از فمینیست، اسلام را به اهمال نسبت به حقوق زنان متهم می‌کنند. این درحالی است که آیات و روایات بسیاری مردان را به حفظ احترام و حقوق زنان امر یا توصیه می‌نماید. از جمله‌ی این سفارشات آیه‌ی ذیل می‌باشد: «وَعَاشِرُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...» با آنان به طور شایسته رفتار کنید...»

«عاشروا» صیغه‌ی امر می‌باشد یعنی اگر قرینه‌ای بر استحباب نباشد، آیه دلالت بر وجوب می‌کند. از طرفی چون از باب مفاعله می‌باشد، از مفاهیم و تعریف‌های اجتماعی و دو سویه است که شامل معاشرت مردان با زنان و معاشرت زنان با مردان در خانواده نیز می‌شود. بنابراین هر چند در این آیه حکم اختصاص به معاشرت بر طبق معروف با زنان دارد، اما با توجه به آیات و روایات دیگر و با توجه به معنای معاشرت، برای استحکام بنیان خانواده تنها ملاک رفتاری مردان مطرح نیست و زنان نیز در این رفتار موظف هستند.

با پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران و تشکیل حکومت دینی انتظار می‌رود تا قوانین و احکام فقهی با توجه به میزان تاکیدات شارع مقدس و اهمیت آن در آیات و روایات، جایگاه حقیقی خود را در قوانین و محاکم قضایی پیدا نموده و دارای ضمانت اجرای مناسب گردد و این مستلزم شناخت به مصادیق معروف می‌باشد که این تحقیق درصدد به دست آوردن آن می‌باشد.

اگرچه قانون گذار در ماده ۱۱۰۳ قانون مدنی به صراحت از اصل یا قاعده‌ی معروف سخن به میان می‌آورد، اما از آنجا که در این ماده، این اصل یا قاعده‌ی مهم، به طور کلی بیان شده، مصادیق آن مشخص نمی‌

باشد و همچنین از حکومت آن بر سایر قوانین حرفی به میان نیامده، لازم است تا در این پژوهش به این ابهامات پاسخ داده شود.

با توجه به این مطالب، در این تحقیق تلاش می‌کنم تا ضمن احصا و جمع‌آوری جامع مصادیق فقهی و حقوقی معاشرت به معروف از جانب مرد، مصادیق فقهی و حقوقی معاشرت به معروف از جانب زن و مصادیق فقهی و حقوقی معاشرت به معروف که در میان همسران مشترک می‌باشد، مصادیق این اصل مورد دقت و بررسی قرار گیرند تا ملاک معروف شدن رفتاری در جامعه فهمیده شود و گامی در جهت برپایی احکام الهی در جامعه و برپایی تمدن نوین اسلامی برداشته شود.

در پایان سعی می‌نمایم تا به روش اصولی و فقهی، حکومت قاعده معروف بر سایر قوانین و احکام خانواده را اثبات نمایم. حکومت به توسعه یا تضییق تعبدی دلیل محکوم، توسط دلیل حاکم اطلاق می‌شود که در این صورت اصل یا قاعده‌ی معروف می‌تواند احکام و قوانینی که با آرامش و رفتار مطابق با معروف ناسازگار باشند را تضییق نماید.

فصل اول: کلیات

۱-۱- کلیات

۱-۱-۱- بیان مسأله

عمل به معروف در نظام حقوقی خانواده یک اصل اخلاقی و دارای احکام فقهی و حقوقی می باشد که بر تمامی روابط اعضای خانواده و روابط بین زوجین سایه افکنده است و ضابطه و ملاک تشخیص برای تعیین حقوق و تکالیف می باشد. باید توجه داشت که این حق هم از ناحیه مرد به زن و هم از ناحیه زن به مرد باید رعایت شود و زوجین مکلف به رعایت این اصل در زندگی مشترک هستند. و مختص به چگونگی رفتار مرد با زن نمی باشد. اگرچه از ظاهر آیه چنین مطلبی برداشت می شود، اما قرائن متعددی دلیل بر دوسویه بودن این فرمان الهی است که بدان پرداخته خواهد شد.

بر همین اساس است که بسیاری از فقها و حقوق دانان معتقدند که معاشرت به معروف نه تنها یک دستور اخلاقی است، بلکه در صدد تأسیس احکام فقهی و حقوقی برای روابط بین زوجین می باشد؛ لذا بسیاری از از فقها از قدما و متأخرین در متون فقهی احکام فقهی خانواده را براساس اصل معاشرت به معروف همانند لزوم حسن معاشرت زوجین نسبت به یکدیگر، وجوب نفقه زوجه و فرزندان از سوی شوهر و پدر، لزوم رعایت عمل به معروف در هنگام طلاق و... را استنباط کرده اند و در ماده ۱۱۰۳ قانون مدنی ایران، قانون گذار فصلی مربوط به حقوق و تکالیف زوجین نسبت به یکدیگر را وارد کرده است و معاشرت به معروف، معاضدت و تشیید همان چیزی است که قوانین جمهوری اسلامی زوجین را ملزم به آن می نماید.

براین اساس این تحقیق در صدد است تا با روش توصیفی- تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه ای مصادیق فقهی و حقوقی معروف که در بیان فقها و حقوق دانان مشترک میان زوجین است، مصادیق فقهی و حقوقی معروف که باید از جانب شوهر به آن عمل شود و مصادیق فقهی و حقوقی معروف که باید از ناحیه زن به آن عمل شود را تقسیم بندی کرده و مورد بررسی قرار دهد. در پایان همچنین این تحقیق درصدد اثبات فقهی حکومت قاعده معروف بر تمامی وظایف و حقوق مشترک و اختصاصی زوجین از جمله تربیت کودکان، ریاست مرد بر خانواده، نفقه، تمکین، تعدد زوجات، ازدواج موقت، آیه «وَأَضْرِبُوهُنَّ» (النساء/۳۴)، حضانت و ... می باشد و می تواند دایرهی حقوق و تکالیف را تضییق یا توسعه دهد.

۱-۱-۲- اهمیت مسأله

نقش خانواده و تاثیر آن بر جامعه بسیار پر رنگ می باشد به گونه‌ای که خانواده موثرترین هسته‌ی هر اجتماعی می باشد. یکی از عوامل اصلی حفظ بنیان خانواده و رسیدن به آرامش که هدف از تشکیل آن می باشد، عمل و انجام مسئولیت هایی است که بر عهده مرد و زن معین شده است.

یکی از وظایف و مسئولیت هایی که خدا بر عهده مردان و زنان نهاده است این است که در روابط با یکدیگر بر اساس قاعده معروف معاشرت نمایند.

بررسی واژه معروف و شناخت مصادیق آن در فقه امامیه، گام بلندی برای شناخت وظایف و مسئولیت های زوجین در روابط با یکدیگر می باشد.

با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و ایجاد حکومت دینی انتظار می رود که مصادیقی که در فقه امامیه به عنوان تکلیف زوجین شناخته شده است، در حد یک کار اخلاقی باقی نماند بلکه در قوانین به عنوان یک باید و نباید قانونی بروز و نموده پیدا نماید و دارای ضمانت اجرا گردد. همانطور که قانون مدنی در ماده ۱۱۰۳ به تبعیت از آیه ۱۹ سوره نساء بیان می دارد: زن و شوهر مکلف به حسن معاشرت با یکدیگرند.

باید دانست قوانین کلی و مبهم نمی تواند خواست شرع اسلام را در حفظ بنیان خانواده و تامین آرامش روانی زوجین تامین نماید اگرچه نمی توان نقش بزرگ حاکم شرع در تعیین مصادیق عرف را نادیده گرفت. این پایان نامه درصدد بررسی مصادیق این اصل مهم در فقه امامیه و حقوق ایران می باشد تا احکام و قوانین متفرع از اصل و ماده ۱۱۰۳ قانون مدنی در محاکم قضایی مد نظر قرار گیرند.

۱-۱-۳- اهداف تحقیق

۱-۳-۱- هدف اصلی

شناخت مصادیق معاشرت به معروف در روابط زوجین در فقه امامیه و حقوق ایران.

۱-۳-۲- اهداف فرعی

الف) شناخت مصادیق معاشرت به معروف در روابط زوجین در فقه امامیه.

ب) شناخت مصادیق معاشرت به معروف در روابط زوجین در حقوق و رویه قضایی ایران.

ج) آشنایی با وظایف اختصاصی مرد نسبت به زن بر اساس معاشرت به معروف د فقه امامیه و حقوق ایران.

د) آشنایی با وظایف اختصاصی زن نسبت به مرد بر اساس معاشرت به معروف در فقه امامیه و حقوق ایران.

ه) آشنایی با وظایف مشترک زن و مرد براساس معاشرت به معروف در فقه امامیه و حقوق ایران.

و) آشنایی با راه حل رابطه میان قاعده معروف و حقوق و وظایف زن و مرد مثل رابطه قاعده معروف با تمکین، نفقه، ریاست مرد بر خانواده و ...

۱-۴- سوالات تحقیق

۱-۴-۱- سوال اصلی

مصادیق معاشرت به معروف در روابط زوجین با تاکید بر فقه امامیه و حقوق ایران کدامند؟

۱-۴-۲- سوالات فرعی

الف) مصادیق مشترک معروف میان زن و شوهر در روابط زوجین در فقه امامیه و حقوق ایران کدامند؟

ب) مصادیق معاشرت به معروف اختصاصی مردان در فقه امامیه و حقوق ایران کدامند؟

پ) مصادیق معاشرت به معروف اختصاصی زنان در فقه امامیه و حقوق ایران کدامند؟

ت) رابطه قاعده معروف با دیگر احکام و قوانین خانواده چگونه است؟

۱-۵- فرضیه های تحقیق

۱-۵-۱- فرضیه اصلی

معاشرت به معروف در روابط زن و شوهر در فقه امامیه و حقوق ایران مصادیق فراوانی دارد. مصادیق مشترک مثل عدم نشوز و حسن معاشرت، حفظ آرامش یکدیگر، ابراز محبت به یکدیگر، رعایت حقوق جنسی یکدیگر، سازش، خوش خلقی و حفظ احترام، مصادیق اختصاصی به شوهر مثل پرداخت نفقه و مهریه، مصادیق اختصاصی به زن مثل تمکین جنسی در روابط زناشویی می باشد.

۱-۱-۵-۲- فرضیه های فرعی

الف) لزوم معاشرت به معروف، حضانت فرزندان، معاضدت در تربیت کودکان، بازگشت به زندگی مشترک پس از طلاق و... از وظایف مشترک زن و شوهر نسبت به یکدیگر براساس معاشرت به معروف در فقه امامیه و حقوق ایران می باشد

ب) عمل به معروف با مادر فرزند، تأمین نفقه، مهرالتمعه، رفتار با زن بعد از بازگشت به زناشویی، پرداخت کالا به زن در هنگام طلاق، پرهیز از آزار و اذیت همسر، طلاق دادن همسر با احسان و... از جمله احکام یا مصادیق فقهی و حقوقی معاشرت به معروف در وظایف اختصاصی مرد نسبت زن می باشند.

پ) تمکین، نگه داشتن عده پس از فوت، ازدواج بعد از فوت شوهر، عمل به معروف در صورت عدم پرداخت نفقه و سکونت در منزل همسر نیز از جمله احکام یا مصادیق فقهی و حقوقی معاشرت به معروف از وظایف اختصاصی زن نسبت به مرد می باشند.

ت) قاعده معروف بر دیگر احکام و قوانین چالشی خانواده مثل تعدد زوجات، ازدواج موقت، حق طلاق و آیه "وَأُضْرِبُوهُنَّ" (النساء/۳۴) حکومت دارد و آنها را با تضييق يا توسعه تفسير می نماید.

۱-۱-۶- پیشینه تحقیق

۱-۱-۶-۱- کتابها

۱. محمدی ارانی، اکرم، نقش عرف در تفسیر قوانین خانواده، نشر میزان، ۱۳۹۳ش، چاپ اول:

در این کتاب به جایگاه عرف در قوانین خانواده پرداخته است و به مصادیق ورود پیدا نکرده است. در این کتاب تقسیم بندی وظایف و حقوق مشترک زن و شوهر جایگاهی ندارد.

۱-۱-۶-۲- مقالات

الف) نوبهار، رحیم، قاعده لزوم معاشرت به معروف در روابط زن و شوهر، فصلنامه خانواده پژوهی، سال یازدهم، شماره ۴۱، بهار ۱۳۹۴، صفحات ۵۳ تا ۷۲: در این مقاله ایشان به مبانی و اثبات قاعده بودن آن پرداخته و تنها احکام فقهی سوء معاشرت در مساله جنسی و سکونت مورد بررسی قرار گرفته است. در مقاله

استاد تقسیم بندی مصادیق فقهی و حقوقی معروف به ویژه مردان، زنان و مشترک میان آنها صورت پذیرفته است.

ب) عظیم زاده اردبیلی، فائزه، مبانی حسن معاشرت به معروف در نظام حقوقی خانواده از منظر قرآن کریم: مصادیق قرآنی قاعده مورد بررسی قرار گرفته اما مصادیق معروف در کتب فقهی و حقوقی مورد بررسی قرار نگرفته است.

پ) ابراهیمی، بی بی رحیمه و امینی اعظم، دیدگاه اطاعت از زوجه بر اساس معیار معروف از منظر فقه امامیه، پژوهش های فقهی، دوره ۱۵، شماره ۴، زمستان ۹۸: تنها به مساله اطاعت از زوجه پرداخت شده است و مصادیق فقهی و حقوقی به اختصاص حقوق و تکالیف مختص به مرد یا زن و مشترک میان آنها بررسی نشده است.

ت) احمدیه، مریم، معاشرت به معروف، سال سیزدهم، شاره ۵۲، تابستان ۱۳۹۰: در این مقاله مصادیق قرآنی و بعضی مصادیق فقهی ذکر شده است اما مطالب فقهی در مصادیق جنسی و جامعیت مصادیق فقهی در موضوعات گوناگون متفاوت با مقاله ایشان می باشد. همچنین ایشان مصادیق اختصاصی معروف به زنان یا مردان یا مشترک میان آنها را مورد بررسی قرار نداده است.

۱-۱-۳- پایان نامه ها

الف) بلوچ زاده، نسرين، پایان نامه ارشد، معاشرت به معروف در روابط زوجین از منظر فقه امامیه و حنفیه، دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۳۹۵: در این پایان نامه مصادیق حقوقی بررسی نشده است. جامعیت فقهی مطلوب در پایان نامه خوب ایشان وجود ندارد. همچنین مصادیق فقهی و حقوقی مختص به زن و مرد در آرای فقهی و حقوقدانان مورد بررسی قرار نگرفته است.

ب) یوسف صنعتی، زینب، بررسی قاعده معاشرت به معروف در روابط زوجین مفاهیم، مبانی کارکردها، دانشگاه ابوعلی سینا، سال ۱۳۸۹: این پایان نامه تنها به یک کارکرد فقهی این اصل یعنی عدم سوء استفاده مرد از حق طلاق پرداخته و مصادیق معروف به طور جامع در کتب فقهی و حقوقی، مصادیق آن با اختصاص به زن و مرد بررسی نشده است.

پ) خداکریمی، سمیه، بررسی تطبیقی قاعده معاشرت به معروف در فقه اسلام و حقوق موضوعه ایران، دانشگاه شاهد، ۱۳۹۸: اولاً مصادیق معروف در کتب فقهی مورد بررسی جامع قرار نگرفته است، یعنی مصادیق فقهی در کلیه باب های فقهی احصاء نشده و از طرفی و از طرفی مصادیق مختص زن و مرد بیان نشده است.

ت) طالبی، سکینه، پژوهش فقهی و حقوقی قاعده معروف در حقوق خانواده، پایان نامه ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، ۱۳۹۷: عدم جامعیت فقهی مد نظر و بررسی اختصاصی مصادیق مردان، زنان و مشترک میان آنها از تفاوت های پایان نامه اینجانب با ایشان می باشد.

ث) حافظی، معصومه، جایگاه اصل قرآنی معاشرت به معروف در تحلیل موارد چالشی روابط همسران، رساله دکتری، ۱۳۹۵: ایشان به خوبی حکومت قاعده معروف بر احکام دیگر خانواده مثل کتک زدن همسر، ازدواج مجدد شوهر، حق طلاق و ازدواج موقت شوهر بررسی کرده است. عدم بررسی مصادیق جامع فقهی و حقوقی با تقسیم بندی وظایف اختصاصی و مشترک میان زوجین همچنین تفاوت در مسیر اثبات حکومت قاعده معروف به دیگر احکام خانواده از تفاوت های این پایان نامه و رساله خوب ایشان می باشد.

۱-۱-۷- روش تحقیق

روش تحقیق پژوهش حاضر، به صورت توصیفی - تحلیلی است که گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه ای - اسنادی صورت گرفته است. برای دریافت منابع اصلی علاوه بر کتابخانه ها و نرم افزارها، از سایت های معتبر و کتابخانه های مجازی نیز استفاده شده است و اطلاعات مورد نظر فیش برداری شده است.

۱-۲- تبیین مفاهیم تحقیق

۱-۲-۱- معاشرت

معاشرت در لغت به معنای مصاحبت و هم نشینی می باشد، (طریحی، ۱۳۸۷، ج ۳ ص ۱۸۶) و در آن معنای مشارکت و مساوات نهفته است (رشید، ۱۹۹۰، ج ۴، ص ۳۷۴) در اینکه معاشرت بر طبق معروف واجب است از جانب شوهر و در قبال زن، رعایت شود تردیدی وجود ندارد چون هم ظاهر آیه ۱۹ نساء خطاب به مردان است و هم شان نزول آن، عدم پرداخت مهریه زنان از سوی شوهران بوده است که خدا به جهت مخالفت با این گونه رفتارها آیه فوق را نازل می نماید. مشهور معتقدند چون واژه معاشرت به دلیل ساختار واژگانی آن که از باب مفاعله است، متضمن مفهومی طرفینی است و مشارکت و برابری در آن نهفته است. پس بنابر معنای لغوی،

قاعده معاشرت به معروف تکلیفی دوسویه است که مطابق آن نه تنها مردان، که زنان نیز باید با همسران خود بر پایه معروف معاشرت نمایند. (نوبهار، ۱۳۹۴ش، صص ۵۳-۷۲)

۱-۲-۲- معروف

واژه معروف ۳۹ مرتبه در ۱۲ سوره و ۳۶ آیه به کار رفته است. لغویون معتقدند معروف از عرف مشتق شده است، (ابن منظور، ۱۴۰۴ق، ج ۹، ص ۲۳۹؛ ابن عباد، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۲) (عبد الباقی، ۱۳۶۴ق، صص ۴۵۸ و ۴۵۹) به معنای معروف و شناخته شده می باشد، (قرشی، ۱۳۷۱ش، ج ۴، ص ۳۲۷) معروف ضد منکر و عرف ضد نکر دانسته شده است. (جوهری فارابی، ۱۴۰۰ق، ج ۴، ص ۱۷۹) به معنای هر چیزی از خیر و نیکی دانسته شده است که نزد نفس شناخته شده باشد. (ابن منظور، ۱۴۰۴ق، ج ۹، ص ۲۴۰) معروف را عبارت از آن چه که در عادات و معاملات مردم معروف و متعارف است دانستند. (جر خلیل، ۱۹۷۳ م، ص ۸۲۴)، معروف چیزی است که آشکار می شود، بالا می رود و شناخته می شود. (مصطفوی، ۱۳۶۸ش، ج ۸، ص ۹۷)، بعضی هم عرف و عادت را یکی دانسته اند. (حسینی عاملی، ۱۴۱۹ ه.ق، ج ۱۸، ص ۵۶۰؛ نجفی، ۱۴۲۱ق، ج ۱۱، ص ۵۶۴ و جلد: ۱۸، صفحه: ۲۱۲)

در تعریف اصطلاحی، دو سوال اصلی وجود دارد. اول اینکه معروف توسط چه کسی شناخته می شود و سوال دوم این است که ایشان چگونه معروف را می شناسد. برای مثال بعضی از مفسرین در بیان تعریفی از معاشرت به معروف با عبارت "أی صاحبون بالجمیل" (سمرقندی، ۱۴۱۶ق، ج ۱، ص ۲۹۰) معتقدند شدند معاشرت به معروف، یعنی هم نشینی به نحو زیبا، اما ایشان به این نکته اشاره نکرده اند معروف در نظر چه کسی باید زیبا شناخته شود و ایشان چگونه زیبایی معروف را می شناسند.

همچنین در کشف الاسرار آمده است که معاشرت به معروف بدین معنا است که با ایشان به نیکویی زندگی کنید. (میبدی، ۱۳۸۷ش، ج ۲، ص ۴۵۴) و یا در تفسیر نمونه آمده است: با آن ها به طور شایسته معاشرت کنید. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ش، ج ۳، ص ۳۲۰) اما ایشان اشاره نکرده اند نیکو و شایسته بودن نزد چه کسی باید تشخیص داده شود و ایشان چگونه حکم به نیکو و شایسته بودن مصداقی می کنند. برای پاسخگویی به این سوال ها که معروف نزد چه کسی و چگونه شناخته می شود، به نظرات فقها و حقوقدانان مراجعه نمودیم و با توجه به آن برای معروف دو تعریف عمده را یافتیم.